

Archeologisch bureauonderzoek

**Plangebied Overamstel
Stadsdeel Oost-Watergraafsmeer,
Amsterdam**

BO 51, Amsterdam 2007

Inhoud

Samenvatting	5
Inleiding	6
1 Administratieve gegevens planlocatie	7
1.1 Kadastrale gegevens	7
2 Beleid	8
2.1 Uitgangspunten	8
2.2 Archeologiebeleid provincie Noord-Holland	8
2.3 Archeologiebeleid gemeente Amsterdam	9
2.4 Situatie plangebied Overamstel	11
3 Beknopte geologie en geschiedenis van het plangebied	12
3.1 Algemeen	12
3.2 Historisch-topografische inventarisatie	13
3.2.1 Ontginning en infrastructuur	13
3.2.2 Het Diemermeer	14
3.2.3 Wonen en Werken	15
3.2.4 Overamstel als bedrijventerrein	16
3.3 Overzicht archeologische vindplaatsen	16
4 Archeologische verwachting	17
5 Beleidskaart en maatregelen	19
Bronnen	22
Bijlage 1 Beleidskaart deelgebied 1a	23
Bijlage 2 Beleidskaart deelgebied 1b	25
Bijlage 3 Beleidskaart deelgebied 1c	26
Bijlage 4 Beleidskaart deelgebied 2	27
Bijlage 5 Beleidskaart deelgebied 3	28
Bijlage 6 Beleidskaart deelgebied 4a	29
Bijlage 7 Beleidskaart deelgebied 5	30
Bijlage 8 Beleidskaart deelgebied 6	31

Samenvatting

Het Bureau Monumenten en Archeologie (BMA) heeft een bureauonderzoek uitgevoerd in het kader van het bestemmingsplan Overamstel. Dit is bedoeld om het cultuurhistorische verleden van het plangebied in kaart te brengen met de mogelijke archeologische sporen die in de bodem zijn nagelaten. Deze historisch topografische kartering heeft geresulteerd in een overzicht van archeologische informatie over de ontginningen, bewoning en het gebruik van het natuurlijke landschap van de 12de eeuw tot en met de Nieuwe Tijd. Van dit ruimtelijke beeld van archeologische waarden is een beleidkaart afgeleid die een specificatie biedt van de beleidsregels en maatregelen die voor de archeologische monumentenzorg vereist zijn.

Inleiding

Dit archeologisch bureauonderzoek heeft Bureau Monumenten en Archeologie (BMA) opgesteld in opdracht van Stadsdeel Oost Watergraafsmeer in verband met een inventarisatie van archeologische c.q. cultuurhistorische waarden binnen het gebied Overamstel waarbinnen een aantal bestemmingsplannen worden herzien. Het plangebied valt uiteen in acht deelgebieden. Uitgaande van de waardestellende inventarisatie is per gebied het beleid vastgesteld voor het behoud en/of documentatie van eventuele archeologische overblijfselen in verband met de toekomstige bouwplannen.

In het plangebied is tot op heden geen archeologisch veldonderzoek uitgevoerd. Ook zijn er geen concrete aanwijzingen over de aanwezigheid van archeologische overblijfselen, op een enkele losse vondst na, zoals een 17de-eeuwse tegel op de locatie van de voormalige hofstede Solitudo/Lindhove. De voorliggende waardestelling is gebaseerd op een historisch topografische inventarisatie van kaartmateriaal, archiefbronnen en publicaties, in samenhang met archeologische informatie over vergelijkbare locaties in de directe omgeving.

In het bureauonderzoek komen eerst het gemeentelijk archeologie beleid (hoofdstuk 2) en de historische achtergronden van het plangebied Overamstel (hoofdstuk 3) aan de orde. De archeologische verwachting wordt in hoofdstuk 4 besproken, gekoppeld aan een advies over de maatregelen voor integratie van archeologie binnen (toekomstige) planontwikkeling. Het beleid, dat voortvloeit uit de waardestellingen voor dit gebied, is samengevat met een beleidskaart.

1 Administratieve gegevens planlocatie

Het plangebied bevindt zich op de zuidoever van de Amstel. Het gebied wordt in het oosten grotendeels begrensd door het spoor tussen station Duivendrecht en station Amstel en (in het noord-oostelijke deel) de Weespertrekvaart. In het westen wordt het plangebied begrensd door de A2 en in het zuiden door de ringweg zuid. Het gebied is grotendeels bebouwd.

1.1 Kadastrale gegevens

Provincie	Noord-Holland	X-coördinaat NO	123.145
Gemeente	Amsterdam	Y-coördinaat NO	483.953
Plaats	Amsterdam	X-coördinaat ZW	122.918
Kaartbladen	25D en 25G	Y-coördinaat ZW	482.467
X-coördinaat NW	122.364	X-coördinaat ZO	123.415
Y-coördinaat NW	483.409	Y-coördinaat ZO	483.220

1 Locatie bestemmingsplannengebied Overamstel (rood omljnd)

2 Beleid

2.1 Uitgangspunten

Aan het einde van de jaren tachtig groeide het besef dat archeologische vindplaatsen in Europa ernstig werden aangetast door grootschalige infrastructurele werken, de toename van bouwlocaties en de intensivering van de landbouw. Om het archeologische erfgoed beter te beschermen hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta).

Een essentieel uitgangspunt van dit verdrag is dat behoud van archeologisch erfgoed in iedere fase van planontwikkeling dient te worden meegewogen. Dit betekent dat bouwplanvorming in principe voorziet in behoud ter plekke. Als dit geen optie is, dient het bouwplan te voorzien in maatregelen om archeologische overblijfselen te documenteren en de informatie en vondsten te behouden. Het verdrag stelt de initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van dergelijk archeologisch onderzoek. De nieuwe wet ter uitvoering van dit verdrag, de Wet op de archeologische monumentenzorg (Stb. 2007,42), is per 1 september 2007 definitief van kracht.

Op grond van de Wet op de archeologische Monumentenzorg zijn vier wetten gewijzigd: de Monumentenwet 1988, de Ontgrondingenwet, de Wet milieubeheer en de Woningwet. De Wet op de Ruimtelijke Ordening bevatte al voorschriften om meer rekening te houden met archeologie ten behoeve van kwaliteitsverbetering van ruimtelijk beleid. Dit betekent o.a. dat elk bestemmingsplan op archeologisch beleid zal worden getoetst.¹ Door de wetwijzigingen worden archeologische belangen vanaf het begin van de besluitvorming in de ruimtelijke ordening meegewogen. Ondanks de getroffen maatregelen om vooraf archeologisch onderzoek in te plannen kunnen toevalsvondsten bij bouwprojecten worden aangetroffen. Hiervoor blijft de meldingsplicht van kracht.²

2.2 Archeologiebeleid provincie Noord-Holland

Vanwege de implementatie van het Verdrag van Valletta heeft de provincie Noord-Holland diverse maatregelen getroffen voor de inpassing van archeologie in de ruimtelijke ordening. Culturele planologie en cultureel behoud behoren tot de vier kerntaken, zoals de provincie die heeft geformuleerd in de Cultuurnota 2005-2008 (Provincie Noord-Holland 2004). Hiermee sluit de provincie aan op de Nota Belvédère uit 1999, waarin behoud van cultuurhistorie door ontwikkeling wordt nagestreefd. De provincie betreft nadrukkelijk culturele waarden, waaronder ook archeologie, bij de realisatie van de ruimtelijke- en stedelijke vernieuwing. Hiertoe zijn gebieden, die naar verwachting archeologisch

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 10 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten*. Met 'monument' wordt hier een (onbeschermd) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet).

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988.

waardevol zijn, aangewezen als provinciale archeologische attentiegebieden op de Cultuur Historische Waardenkaart Provincie Noord-Holland (CHW). De waardestellingen van de CHW-kaart zijn bedoeld als primaire algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering behoeven. Dit leidt tot nadere waardestellingen voor plangebieden met zowel lage als hoge waarderingen op de CHW-kaart.

Bovendien toetst de provincie bestemmingsplannen op inpassing van beleid ten aanzien van archeologie en zijn de speerpunten met betrekking tot de artikel 19-procedure WRO (Wet Ruimtelijke Ordening) verscherpt. Hierbij wordt gesteld dat voor projecten, die afwijken van het bestemmingsplan en die op de CHW binnen een gebied van hoge of zeer hoge archeologische waarde liggen, in beginsel een aanvraag van artikel 19, lid 1 WRO is vereist. Met een archeologisch rapport (bureauonderzoek) moet de aard en strekking van de archeologische waarde worden gepreciseerd. In dit geval dreigt door de uitvoering van het bouwproject vernietiging van de archeologische waarden en is een verklaring van geen bezwaar gewenst. Aan deze vrijstelling is één van de volgende voorwaarden verbonden:

- de initiatiefnemer wordt verplicht technische of bouwkundige maatregelen te treffen, waardoor monumenten (archeologische vondsten) in de bodem ter plaatse (*in situ*) kunnen worden behouden;
 - de initiatiefnemer wordt verplicht tot het nemen van maatregelen voor documentatie en berging van archeologische overblijfselen tot behoud ervan (*ex situ*). Afhankelijk van de aard van de verwachting en de aard van de civieltechnische bodemingreep kan het archeologische programma variëren van een begeleiding, een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) of een Archeologische Opgraving (AO).
- Toepassing van artikel 19, lid 2 (*voorwaarden voor het verkrijgen van een verklaring van geen bezwaar*) zonder bovengenoemde maatregelen is toegestaan indien het archeologisch onderzoek heeft aangetoond, dat *geen* waarden aanwezig zijn. Dit zal in de aanvraag moeten worden verwoord. Lid 2 kan eveneens worden toegepast indien de versterking van de bodem dermate gering zal zijn, dat de aanwezige archeologische waarden geen schade wordt toegebracht.

2.3 Archeologiebeleid gemeente Amsterdam

Aangezien de verantwoordelijkheid voor het archeologisch erfgoed wordt gedecentraliseerd, dienen (deel)gemeenten hun eigen beleid op het gebied van archeologie te ontwikkelen. In aansluiting op het rijks- en provinciaal beleid heeft de gemeente Amsterdam in haar beleidsnota specifieke aandacht besteed aan vroegtijdige inpassing van archeologie in de ruimtelijke ordening (BMA 2005). Goede integratie van archeologie in ruimtelijke ordeningsprocessen is een voorwaarde om adequaat en tijdig in te kunnen spelen op bouwontwikkelingen in de stad en verlies van waardevol bodemarchief te voorkomen. Het streven is een doelmatige en maatgesneden invulling van het archeologiebeleid in bestemmingsplannen en bouwplannen.

Tegen deze achtergrond is de afdeling Archeologie BMA in 2001 gestart met een nadere inventarisatie van archeologische verwachtingen in elk afzonderlijk stadsdeel. Hiertoe worden onder meer verschillende historische kaartbeelden van het stadsdeelgebied met elkaar vergeleken. Deze inventarisatie is bedoeld als een verfijning van het verwachtingsbeeld van de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en de Cultuur Historische Waardenkaart (CHW kaart) van de provincie Noord-Holland, en de landelijke Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) waarin de stedelijke gebieden niet gekarteerd zijn.

De nieuwe wetgeving houdt in dat de aanwijzing van aandachtsgebieden in bestemmingsplannen op gemeentelijk niveau zal worden aangepakt. De gemeente (stadsdelen) dient door middel van bureau- en/of inventariserend veldonderzoek aan te geven of er archeologische waarden in het geding zijn. Tevens dienen inhoudelijke maatregelen voor de uitvoering van het onderzoek te worden geformuleerd. De bescherming van (verwachte) archeologische waarden kan (o.a.) worden geregeld met een aanlegvergunning.

Het archeologiebeleid is gebaseerd op het principe dat bij bodemverstorende (bouw)activiteiten altijd een nadere waardestelling nodig is van de aanwezige archeologische verwachting in de vorm van een bureauonderzoek. Dit bureauonderzoek behelst een specificatie van eventuele archeologische waarden binnen een specifiek plangebied en een advies met betrekking tot het daarbij behorende beleid. De parameters voor het beleid berusten op een combinatie van de specifieke cultuurhistorische / archeologische waarden, de oppervlakte van het te ontwikkelen terrein en de diepte van de bodemingreep. Er is sprake van negen beleidsvarianten:

- 1: gebieden met bekende archeologische waarden. Hier is bij elke bodemingreep ongeachte de omvang of diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen de historische stad (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Hier is bij bodemingrepen dieper dan 0,50 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 50 m² archeologisch veldonderzoek nodig.
- 3: onbebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen buiten het historisch centrum. Gezien het feit dat de archeologische sporen mogelijk aan het oppervlak liggen, geldt voor deze terreinen geen dieptecriterium. Wel geldt een oppervlakte criterium, te weten: bij bodemingrepen met een oppervlakte groter dan 100 m² is archeologisch veldonderzoek nodig.
- 4: bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen buiten het historische centrum van Amsterdam. Hier is bij bodemingrepen dieper dan 0,50 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 100 m² archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.
- 5: bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs voormalige historisch infrastructurele assen buiten het historische centrum van Amsterdam. Hier is bij bodemingrepen dieper dan 2,00 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 100 m² archeologisch veldonderzoek nodig.
- 6: onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Gezien het feit dat de archeologische sporen mogelijk aan het oppervlak liggen, geldt voor deze terreinen geen dieptecriterium. Wel geldt een oppervlakte criterium, te weten: bij bodemingrepen met een oppervlakte groter dan 500 m² is archeologisch veldonderzoek nodig.
- 7: bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam. De terreinen zijn aan het einde van de 19de eeuw bebouwd. Hier is bij bodemingrepen dieper dan 1,00 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 500 m² een archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.
- 8: bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam. De terreinen zijn in de 20ste eeuw bebouwd. Hier is archeologisch veldonderzoek nodig bij bodemingrepen dieper dan 2,00 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 500 m².
- 9: gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden. Er geldt daarom een lage archeologische verwachting en derhalve een vrijstelling voor archeologisch onderzoek. Deze categorie plangebieden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Archeologisch veldonderzoek kan bestaan uit een IVO (inventariserend veldonderzoek) en/of een AO (Archeologische Opgraving). Het IVO is een kortlopende ingreep om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Aan het IVO kan een AO worden gekoppeld. Een AO is bedoeld om de archeologische resten nauwkeurig te documenteren en te bergen. De duur van onderzoek is afhankelijk van de omvang en de ligging van de bouwlocatie.

Voor alle veldonderzoeken is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden voor het werk vastgelegd. Dit vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. In het PvE wordt tevens beschreven of archeologische overblijfselen in de bodem bewaard kunnen blijven of dat opgraven van deze resten noodzakelijk is (selectiebesluit). Het PvE is onderdeel van de bouwprocedure. Het opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

2.4 Situatie plangebied Overamstel

Binnen het plangebied zijn geen wettelijk beschermde archeologische monumenten aangewezen. Bovendien is het plangebied volgens de Cultuur Historische Waardenkaart van de provincie Noord-Holland (CHW) vrij van zones met een archeologische waardering. Dit CHW-verwachtingsbeeld is algemeen van aard en dient in het kader van de bouwplanvorming nader te worden uitgewerkt. Het voorliggende bureauonderzoek betreft een historisch topografische analyse ten behoeve van een ruimtelijk onderscheid van meer specifieke archeologische verwachtingen. Hiervoor zijn ondermeer de Topografische Militaire Kaart (1854) gecombineerd met gegevens van de kaart van Visscher (ca. 1700), de Kadastrale Minuut (1832) en de Chromotopografische Kaart (1866-1954). Deze historisch cartografische bronnen tonen aan dat binnen het plangebied sporen van ontginnings- en bewoningsactiviteiten uit de laatmiddeleeuwse periode kunnen worden verwacht, evenals bewoningssporen uit de daaropvolgende periode (Nieuwe Tijd).

3 Beknopte geologie en geschiedenis van het plangebied

3.1 Algemeen

De archeologische waardering van het plangebied Overamstel begint met een beknopte reconstructie van de landschapsgeschiedenis aangezien de vorming van het landschap van invloed is op het archeologische verwachtingsbeeld.

Het huidige bewoningslandschap in en om Amsterdam heeft lange tijd deel uitgemaakt van een uitgestrekt veenlandschap. Dit Hollandveen Laagpakket is een relatief jonge vegetatie, die zich circa 4.000 jaar geleden begon te vormen. Na de laatste ijstijd, zo'n 10.000 jaar geleden, verbeterde het klimaat blijvend en ontstond in het huidige Holland een landschap dat in wisselende mate voor bewoning geschikt was. Allereerst werd op de desolate Pleistocene zandvlakte, die was achtergebleven nadat het landijs definitief was verdwenen, het Basisveen gevormd. Deze veenlaag bevindt zich nu onder Amsterdam en omgeving op een diepte van gemiddeld 12 m ÷ NAP. Vervolgens werden gedurende een langere periode, waarin de zeespiegel steeg, klei- en zandpakketten afgezet, ook wel de Formatie van Naaldwijk genoemd (Weerts e.a. 2006)). In het Hollandse kustgebied ontstond een waddegebied met geulen dat later overging in een kwelderlandschap met kreken en prielen. Hierlangs lagen hoger liggende stroomruggen die geschikt waren voor bewoning. In de vroege bronstijd (2.200-1.700 v. Chr.) ontstond een gesloten kust. De duinenrij werd alleen nog onderbroken door de mondingen van de grote rivieren. Het milieu achter de duinen verzoette langzamerhand en er brak weer een fase van veenvorming aan, het Hollandveen Laagpakket. In de ondergrond van Amsterdam begint dit veen op ongeveer 4 tot 5 m ÷ NAP en loopt het door tot gemiddeld 2 m ÷ NAP en plaatselijk tot 0 m NAP. Aan deze ongeveer 9.000 jaar durende veenlandschapsvorming kwam vanaf de late 10de eeuw n. Chr. een eind met de systematische veenontginningen (Veerkamp 1997).

Aangezien het stadsgebied van Amsterdam oorspronkelijk uit nat hoogveen bestond, was het voor de 12de eeuw nauwelijks geschikt voor bewoning. Overblijfselen van menselijke activiteiten uit deze periode zijn in Amsterdam dan ook tot op heden niet bekend. De vroegste bewoning buiten Amsterdam (op de zandruggen in Noord-Holland bijvoorbeeld) dateert uit de Bronstijd (ca. 2.000 - 800 v. Chr.). Uit de daaropvolgende IJzertijd (800 - 12 v. Chr.) en de Romeinse Tijd (12 v. Chr. - 450 n. Chr.) zijn er op Amsterdams grondgebied enkele vondsten gedaan. Deze overblijfselen bevonden zich in ophogingslagen en kunnen niet direct aan bewoning ter plaatse worden gerelateerd. De oudste resten van permanente bewoning zijn tot nu toe teruggevonden op de oevers van de Amstel. Ze dateren uit de ontginningsperiode die in Amsterdam begon aan het einde van de 12de eeuw (de Late Middeleeuwen). De nederzetting aan de rivier groeide vanaf de 14de eeuw uit tot een stad. In de 17de eeuw bereikte de stedelijke ontwikkeling zijn hoogtepunt met de aanleg van de halfcirkelvormige stadsmuur met 26 bolwerken langs de Singelgracht. Pas aan het einde van de 18de eeuw begon de stadsuitbreiding buiten de historische binnenstad. Ook het gebied waar het gebied Overamstel deel van uitmaakt is tot in de 20ste eeuw grotendeels onbebouwd gebleven.

3.2 Historisch-topografische inventarisatie

3.2.1 Ontginning en infrastructuur

Het gebied Overamstel lag in de Grote Duivendrecht polder aan de oostkant van de Amstel. De ontginning van dit gebied begon in de 12de eeuw, waarbij de Amstel als ontginningsas werd gebruikt. Haaks op de Amstel werden percelen uitgezet met een onderlinge afstand van 30 tot 100 m. Aan de kopse kant verrezen boerderijen op huisterpen en ontstond de voor het veenlandschap typerende lintbebouwing. De percelen werden door middel van perceleringssloten gescheiden. De sloten dienden tevens om het natte veengebied te ontwateren. Door de ontwatering kwam het veen droog te liggen en ontstond een geschikt akkergebied. Door de ontwatering van het veen daalde het maaiveld en stonden de akkers bloot aan overstromingsgevaar. Ter bescherming werden dijken, achter- en zijkaden aangelegd. Op deze wijze beschermde de Ouderkerkerdijk de Grote Duivendrecht polder tegen overstromingen vanaf de Amstel. De dijk is tot op heden nog aanwezig in het landschap. De dijk was tevens een belangrijke verbindingroute met zuidelijker gelegen plaatsen zoals Ouderkerk aan de Amstel. Ondanks de waterstaatkundige maatregelen trad toch vernatting van de percelen op. Daarom bracht men nieuwe stroken veen in cultuur. Bij de verlenging van de kavels schoof ook vaak de bewoning op. De achterkade werd dan als secundaire ontginningsas in gebruik genomen (Stol, 1993). Dit zogenaamde slagenlandschap is nog duidelijk te zien op historisch kaartmateriaal (afb. 2).

2 Topografische Militaire Kaart uit 1854. De langgerekte oost-west georiënteerde verkaveling is nog duidelijk zichtbaar. Het plangebied is rood omlijnd.

3.2.2 Het Diemermeer

Het plangebied bevindt zich op een locatie waar zich tot het begin van de 17de eeuw de westkant van het Diemer –of Watergraafsmeer bevond. Het meer is vermoedelijk ontstaan rond 1200 door een dijkbreuk van de Diemerzeedijk (Hendriksen 1998). Oorspronkelijk was er sprake van twee meren, gescheiden van elkaar door een weg. In het midden van de 14de eeuw verdween deze weg en ontstond het meer zoals dit te zien is op de kaart van J. Beeldsnijder uit 1575 (afb. 3). Het meer stond via de Diem in verbinding met de Zuiderzee en mondde uit in de Amstel.

Naar aanleiding van diverse overstromingen kwam in 1559 het initiatief voor het droogleggen van het Diemermeer tot stand. In 1629 was de droogmakerij - aangeduid als de Watergraafsmeer - een feit. Het water werd via een systeem van molenweteringen, ringvaarten en ringdijken via watermolens naar het Nieuwe Diep en de Amstel afgevoerd. Na de drooglegging is de Watergraafsmeer nog een keer in 1651 als gevolg van een dijkdoorbraak overstromd.

Het Diemermeer was een strategisch punt in de verdediging van Amsterdam. Gedurende de Tachtigjarige Oorlog was het Diemermeer tot tweemaal toe het middelpunt van oorlogshandelingen. In 1672 werd de polder met opzet onder water gezet, om het oprukkende Franse leger de toegang naar Amsterdam te versperren. Na de inundatie in 1672 is de Watergraafsmeer droog gebleven (Thurkow 1987).

3 Het plangebied (rood) op de kaart van Johannes Beeldsnijder (1575). Daarboven ligt het Watergraafsmeer, voorheen Het Diemermeer (Uit: Hofman 1978).

Op de plek waar het Diemermeer en de Amstel samenkwamen was een landtong die tot nabij de stadsgrens reikte. Hier was in de 16de eeuw een galgenveld ingericht (kaart van Johannes Beeldsnijder 1575, afb.3). In de regel diende het galgenveld om misdadigers, die elders waren geëxecuteerd, op te hangen waarna men hun lichamen liet wegrotten. Onder de galg bevonden zich zogenaamde galgenputten, waarin de stoffelijke resten na vertering in konden vallen. De bungelende lichamen dienden als waarschuwing en ter afschrikking van degenen die de landtong voorbij voeren. Het galgenveld behoorde vermoedelijk tot de banne van Ouderamstel.

In de loop van de 17de eeuw ontstond een netwerk van trekvaarten rond Amsterdam, naar Purmerend, Monnikendam, Weesp, Naarden, Haarlem en andere plaatsen. Er werden niet alleen nieuwe vaarten gegraven, maar ook werden bestaande waterlopen gekanaliseerd en geschikt gemaakt voor trekschuiten. In 1638/1640 werd de Weespertrekvaart aangelegd van Amsterdam naar Weesp. Beide steden bekostigden de aanleg. Het eerste deel van het traject van de trekvaart van Amsterdam naar Weesp viel samen met de ringvaart van de Watergraafsmeer. Langs de waterlopen werden jaagpaden aangelegd. In de 18de eeuw nam deze manier van reizen in populariteit af. De Weespertrekvaart werd in 1824 ten behoeve van goederentransport verbreed en verdiept. Vanaf die tijd werd zij de Keulse vaart genoemd (Schmall 1987).

3.2.3 Wonen en Werken

De Grote Duivendrechtterpolder was vanaf de 17de eeuw voornamelijk als industrie-, land- en tuinbouwgebied in gebruik. Vanwege de economische bloei en de internationale welvaart nam de vraag naar agrarische en industriële producten in de zeventiende eeuw toe. Hierdoor werd de directe omgeving van Amsterdam van steeds groter belang voor de groentevoorziening. De industrieën die gepaard gingen met overlast, vervuiling of gevaar werden van oudsher aan de rand van de stad gevestigd (Schmall 1987). Ook op de oostelijke Amsteloever waren diverse bedrijven, waaronder molens, katoendrukkerijen en herbergen gehuisvest.

4 Historische kaart van Nicolaes Visscher (ca 1700). Binnen het plangebied (rood omlijnd) zijn de buitenplaats Solitudo, de molen aan de Amstel en diverse gebouwen langs de Weespertrekvaart getekend.

De polder was niet alleen in gebruik als voorraadschuur van de stad, het buitengebied was tevens een gewild stedelijk recreatiegebied. Amsterdamse patriciërs lieten in de landelijke omgeving, aan de oevers van de Amstel weelderige buitenplaatsen en pleziertuinen bouwen (Ram 1964). Aanvankelijk hadden deze hofsteden een overwegend agrarische functie. In de zomer werden de hofsteden door recreanten bewoond. Als gevolg van Pruisische bezetting en de Franse Revolutie aan het einde van de 18de eeuw ging de welvaart in Amsterdam achteruit. De luxueuze buitenplaatsen en hofsteden konden niet meer onderhouden worden en de meesten werden dan ook verkocht voor de sloop. Binnen het plangebied lag een deel van de hofstede Solitudo (afb. 4). Deze buitenplaats werd geroemd om zijn zeer grote en zeer mooie tuin.

3.2.4 Overamstel als bedrijventerrein

Tot de annexatie van Amsterdam in 1921 behoorde de Grote Duivendrechtterpolder tot de gemeente Ouder-Amstel. Op dat moment was het nog hoofdzakelijk een landelijk gebied. Aan het landelijke karakter van het gebied kwam pas in de tweede helft van de 20ste eeuw een eind. In het Algemeen Uitbreidingsplan voor Amsterdam (1935, herzien 1938 en 1939) werd dit deel van de Grote Duivendrechtterpolder bestemd voor de aanleg van industrieterreinen. Het industrieterrein Overamstel is in de jaren '60 gerealiseerd. Ten behoeve van de aanleg hiervan werd het gebied grotendeels opgehoogd. Met uitzondering van de Oudekerkerdijk is de oorspronkelijke infrastructuur binnen het plangebied vrijwel geheel verdwenen.

3.3 Overzicht archeologische vindplaatsen

In het plangebied is tot op heden geen archeologisch veldonderzoek uitgevoerd. Wel is op de locatie van de voormalige hofstede Solitudo/Lindhove een gedecoreerde tegel uit de 17de eeuw aangetroffen (Kruizinga 1979, 137).

Ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de ondergrond van het plangebied kan er vanuit gegaan worden dat in de opgehoogde gebieden het maaiveld zich ca 2 m boven het oorspronkelijke polderpeil bevindt. In principe betekent dit dat eventuele archeologische sporen of vondsten zich vanaf een diepte van 2 m onder het huidige maaiveld bevinden. De sporen hebben mogelijk deels (sub)recente verstoringen ondergaan.

4 Archeologische verwachting

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) kan het algemene verwachtingsbeeld van de CHW kaart worden verfijnd door een onderscheid van verschillende zones met ieder een specifieke cultuurhistorische achtergrond. In deze zones kunnen materiële overblijfselen aanwezig zijn die verband houden met de desbetreffende ontwikkelingsgeschiedenis. De zonering leidt tot een verwachtingskaart van archeologische materiële neerslag (zones A-E). De zones in het kaartbeeld vertegenwoordigen de verwachtingen met de jongste (of langst doorlopende) datering. Dit is een simplificatie, want zones kunnen elkaar kunnen overlappen omdat de archeologische sporen een langere periode bestrijken.

Archeologische verwachtingszones op basis van cultuurhistorische informatie

- Begrenzing plangebied

- **A** Sporen van bewoning langs Amstel en de Weespertrekvaart. Betreft de zone van de middeleeuwse dijk en de 17de eeuwse trekvaart waarlangs mensen en goederen zich verplaatsten en bebouwing ontstond. De materiële neerslag betreft losse vondsten, afval, sporen van gebouwen, ophogingslagen en aanplempingen.

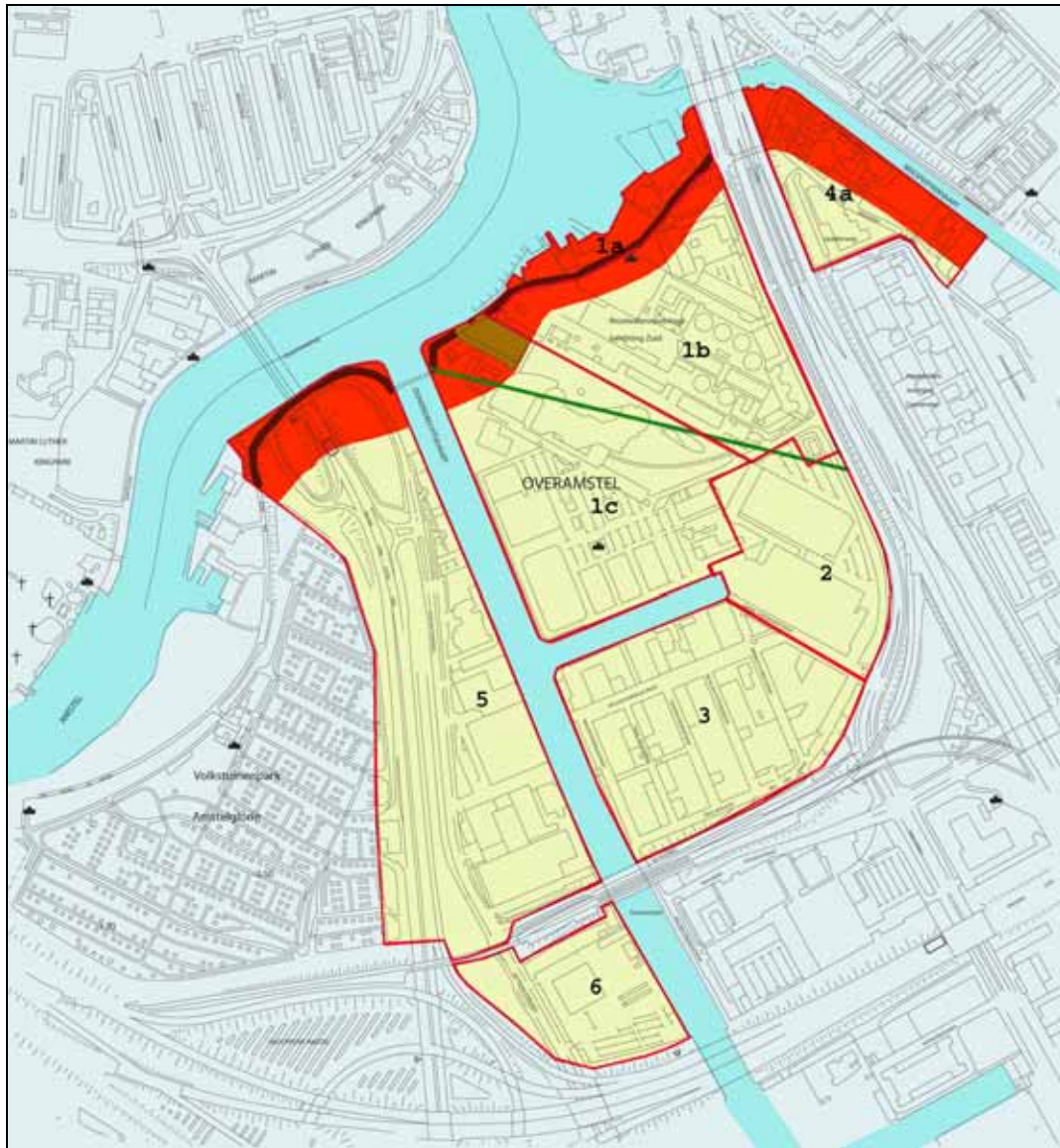
- **B** Ouderkerkerdijk. Het betreft het tracé van de middeleeuwse dijk. Onder de dijk, op het oorspronkelijke oppervlakte kan botanisch materiaal aanwezig zijn. Dit materiaal is van belang voor de reconstructie van het landschap van voor de middeleeuwse ontginningen. De materiële neerslag betreft losse vondsten, afval en sporen van de weg- of dijkstructuur. Tevens zijn sporen van aanplempingslagen en beschoeiingen te verwachten.

- **C** Het voormalige poldergebied van de Grote Duivendrechtterpolder. Hier kan een wijde verspreiding voorkomen van bewoningssporen, erven, terpen verkavelingsporen, sloten en kades uit de ontginningsperiode (12de/13de eeuw) tot de periode van verstedelijking in de 20ste eeuw. Dit is een onderliggende zone met een lange doorlooptijd die ook onder de zones A-E kan voorkomen.

- **D** Voetpad Duivendrechtterpolder. De materiële neerslag betreft losse vondsten, afval en sporen van de weg.

- **E** Molen. Sporen van ambachtelijke activiteiten. Deze betreffen restanten van de molen en eventuele verschillende schuren of bijgebouwen in de vorm van funderingen, productieafval uit de Nieuwe Tijd (16de-19de eeuw).

1a plangebiednummers

5 Beleidskaart en maatregelen

De archeologische beleidskaart(en) van plangebied Overamstel is een vereenvoudigde weergave van de diverse archeologische verwachtingen (hoofdstuk 4). De kaart is bedoeld als een schematisch ruimtelijk overzicht van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologisch erfgoed op een bepaalde locatie binnen het plangebied. Daarvoor worden de archeologische verwachtingen omgezet in hoge en lage waarden. De waarde wordt bepaald door de aard en de dichtheid binnen de verspreiding van de te verwachten archeologische sporen. Daarbij geldt bijvoorbeeld dat de mogelijke aanwezigheid van funderingen van specifieke historisch bekende bebouwing of van vondstdeposities een hogere waarde heeft dan minder plaatsbepaalde sporen met een wijde verspreiding, zoals ontginningsloten. Het waarderingsstelsel resulteert in de clustering van verschillende zones tot twee waarden: een hoge waarde en een lage waarde, ieder met specifieke bijbehorende beleidsmaatregelen.

Hoge archeologische waarde: zones A, B, en E

 Zones A, B en E in een gebied waarin het maaiveld niet is opgehoogd tussen 1945-1960

Er is sprake van een hoge waarde vanwege een dichte verspreiding van archeologische sporen die samenhangen met bebouwing, bewoning, nijverheid en recreatie aan de voormalige middeleeuwse dijk en de 17de-eeuwse trekvaart, zoals weergegeven in zones A, B en E. Vanwege de chronologie en doorlooptijd van hun ontwikkelingsgeschiedenis doet zich tussen de archeologische sporen van deze zones een ruimtelijke overlap voor, hetgeen tot een verdichting van sporen en dus een verhoogde waarde kan leiden. Als beleid geldt dat bij grondroerende werkzaamheden over een oppervlak groter dan 100 m² en vanaf 0,00 m onder maaiveld een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) in het bouwplan wordt opgenomen. Het IVO kan worden gevolgd door een Archeologische Opgraving (AO). Voor deze onderzoeken is een PvE (Programma van Eisen) vereist waarin de onderzoeksvragen en de kwaliteitseisen worden vastgelegd.

 Zones A, B en E in een gebied waarin het maaiveld is opgehoogd tussen 1945-1960

Er is sprake van een hoge waarde vanwege een dichte verspreiding van archeologische sporen die samenhangen met bebouwing, bewoning, nijverheid en recreatie aan de voormalige middeleeuwse dijk en de 17de-eeuwse trekvaart, zoals weergegeven in zones A, B en E. Vanwege de chronologie en doorlooptijd van hun ontwikkelingsgeschiedenis doet zich tussen de archeologische sporen van deze zones een ruimtelijke overlap voor, hetgeen tot een verdichting van sporen en dus een verhoogde waarde kan leiden. Als beleid geldt dat bij grondroerende werkzaamheden over een oppervlak groter dan 100 m² en dieper dan 2,00 m onder maaiveld in de bouwplanvorming een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) wordt opgenomen. Het IVO kan worden gevolgd door een Archeologische Opgraving (AO). Voor deze onderzoeken is een PvE (Programma van Eisen) vereist waarin de onderzoeksvragen en de kwaliteitseisen worden vastgelegd.

Lage archeologische waarde: zones C en D

- Zones C en D in een gebied waarin het maaiveld niet is opgehoogd tussen 1945-1960

Er is sprake van een lage waarde vanwege een wijde verspreiding van bewoningssporen, erven, terpen verkavelingsporen, sloten en kades uit de ontginningsperiode (12de/13de eeuw) tot de periode van verstedelijking in de 20ste eeuw aan de voormalige middeleeuwse dijk. Als beleid geldt dat bij grondroerende werkzaamheden over een oppervlak groter dan 500 m² in het bouwplan een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) wordt opgenomen. Het IVO kan worden gevolgd door een Archeologische Opgraving (AO). Voor deze onderzoeken is een PvE (Programma van Eisen) vereist waarin de onderzoeksvragen en de kwaliteitseisen worden vastgelegd.

- Zones C en D in een gebied waarin het maaiveld is opgehoogd tussen 1945-1960

Er is sprake van een lage waarde vanwege een wijde verspreiding van losse vondsten, wegen en/of voetpaden, verkavelingsporen, sloten en kades uit de ontginningsperiode (12de/13de eeuw) tot de periode van verstedelijking in de 20ste eeuw aan de voormalige middeleeuwse dijk en de 17de-eeuwse trekvaart.

Als beleid geldt dat bij grondroerende werkzaamheden die dieper gaan dan 2,00 m onder maaiveld en met een oppervlakte groter dan 500 m² een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) wordt opgenomen. Het IVO kan worden gevolgd door een Archeologische Opgraving (AO). Voor deze onderzoeken is een PvE (Programma van Eisen) vereist waarin de onderzoeksvragen en de kwaliteitseisen worden vastgelegd.

Bouwontwikkelingen in zone D en E die niet dieper gaan dan 2,00 m onder maaiveld vormen geen bedreiging van het archeologisch bodemarchief omdat het terrein opgehoogd is in de periode 1945-1960. Voorafgaand aan dergelijke bouwwerkzaamheden is een archeologisch veldonderzoek niet nodig. Wel geldt een meldingsplicht in geval tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden archeologische sporen en of vondsten worden aangetroffen.

- > 50 m² en vanaf 0,0 meter onder maaiveld
- >50 m² en vanaf 2,00 meter onder maaiveld
- >500 m² en vanaf 0,0 meter onder maaiveld
- >500 m² en vanaf 2,00 meter onder maaiveld

Bronnen

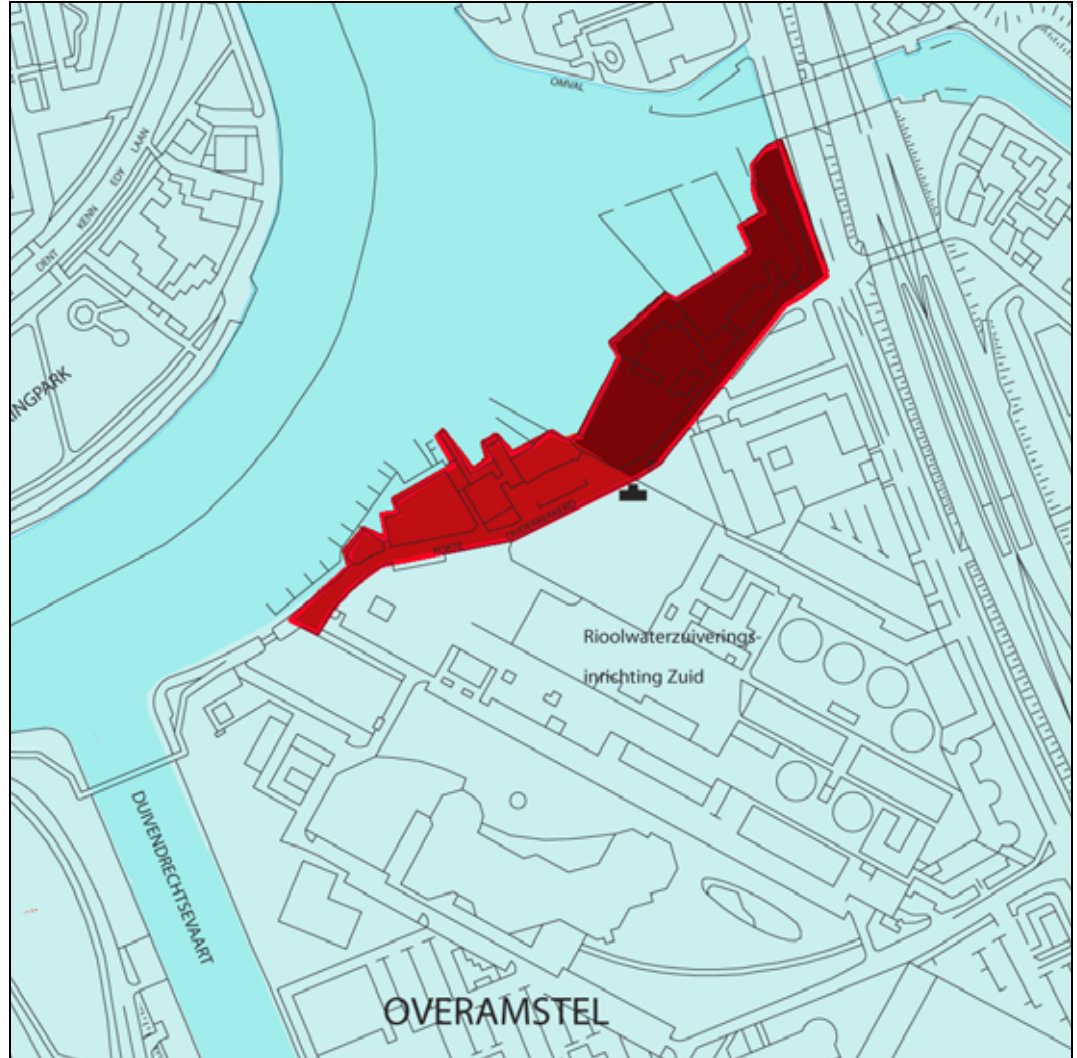
Digitale bronnen

Cultuur Historische Waardenkaart provincie Noord-Holland. <http://chw.noord-holland.nl>
Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS)

Literatuur

- BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie Amsterdam 2005-2010*, Amsterdam 2005.
- Carasso-Kok, M, (red.), *Geschiedenis van Amsterdam. Centrum van de wereld 1578-1650*, Amsterdam 2004:.
- Heijdra, T.& Popma., M, *Stomweg gelukkig in Amsterdam Oost. De Geschiedenis van de Dapperbuurt, Oosterparkbuurt, Weesperzijdestrook, Transvaalbuurt*. Alkmaar 2001, 43-53.
- Hoek Ostende, J. H. van den, 'Rosmolens in Amsterdam 1519-1919', *Amstelodamum* 73 (1981), 10-24.
- Kruizinga, J.H., *350 jaar Watergraafsmeer*, Amsterdam 1979.
- Provincie Noord-Holland, *Cultuur Verbindt. Cultuurnota 2005-2008 Provincie Noord-Holland*, Haarlem 2004.
- Schmall, H., 'De rand van de stad. Agrarische en industriële activiteiten', in Heinemeijer, W.F. en Wagenaar, M.F. *Amsterdam in Kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Ede/Antwerpen 1987, 40-41.
- Schmal, H., 'De trekschuit naar Amsterdam. Twee eeuwen openbaar vervoer, in Heinemeijer, W.F. & Wagenaar, M.F. *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Ede/Antwerpen 1987, 68-69.
- Thurkow, A.J., 'Watergraafsmeer of Diemermeer. Een hoogtepunt onder de 17^e eeuwse droogmakerijen' in W.F. Heinemeijer en M.F. Wagenaar, *Amsterdam in Kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Ede/Antwerpen 1987, 60-61.
- Veerkamp, J.A.G., *Inventarisatie archeologische aandachtspunten bij de aanleg van de Noord/Zuidlijn*, Amsterdam 1997, 10-31.
- Weerts, H. , P. Cleveringa, W. Westerhoff en P. Vos, 'Nooit meer: Afzettingen van Duinkerke en Calais', *ARCHEObrief* 2 (2006), 28-34.
- Wagenaar, J., 'De Groote Duijvendrechtsepolder' In: *Amsterdam in zijne opkomst, aanwas, geschiedenissen, voorregten, koophandel, gebouwen, kerkenstraat schoolen, schutterye, gilden en regeeringe. Deel III*, Amsterdam 1867, 61.

Bijlage 1 Beleidskaart deelgebied 1a

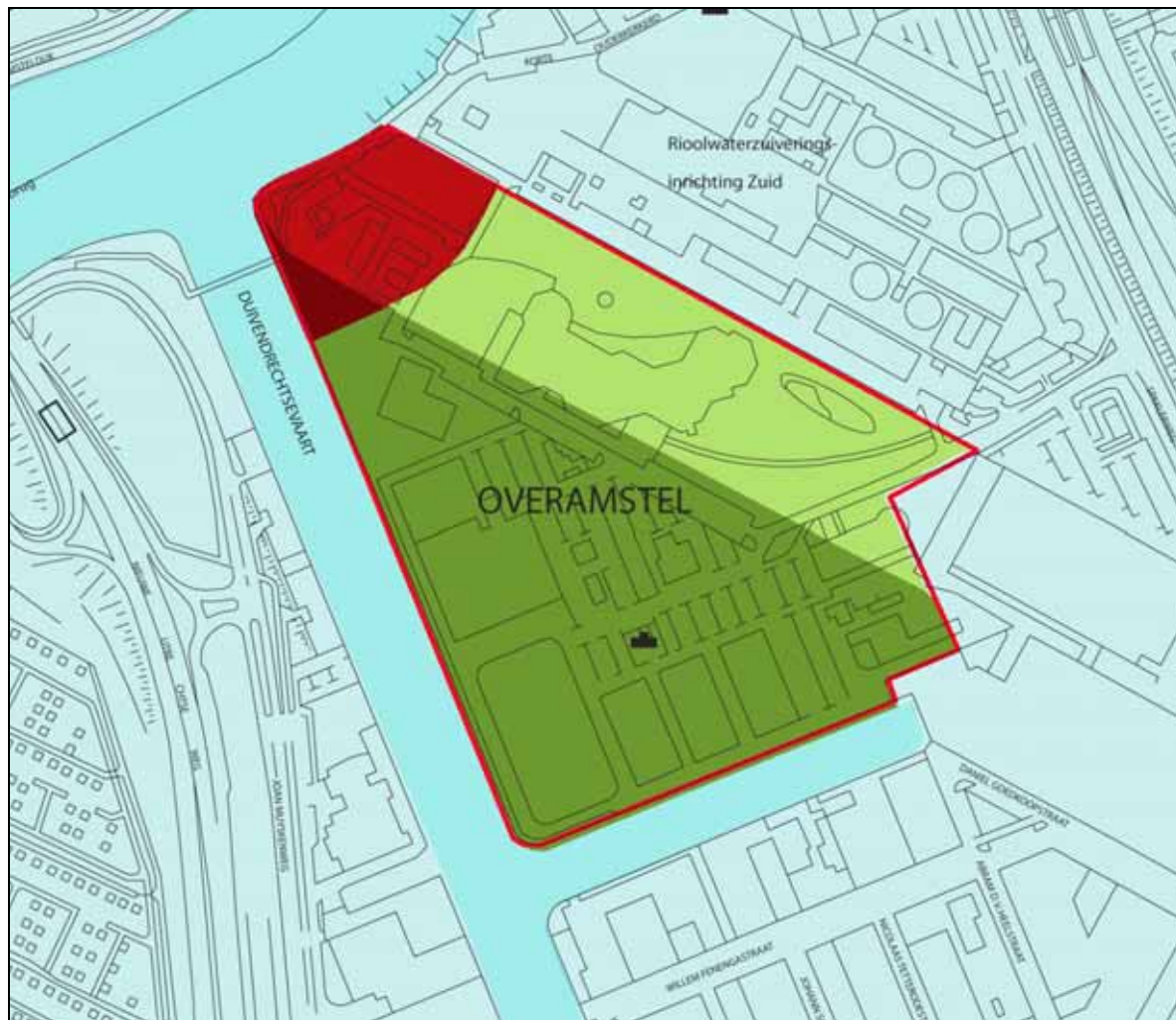
- > 50 m2 en vanaf 0,0 meter onder maaiveld
- >50 m2 en vanaf 2,00 meter onder maaiveld

Bijlage 2 Beleidskaart deelgebied 1b

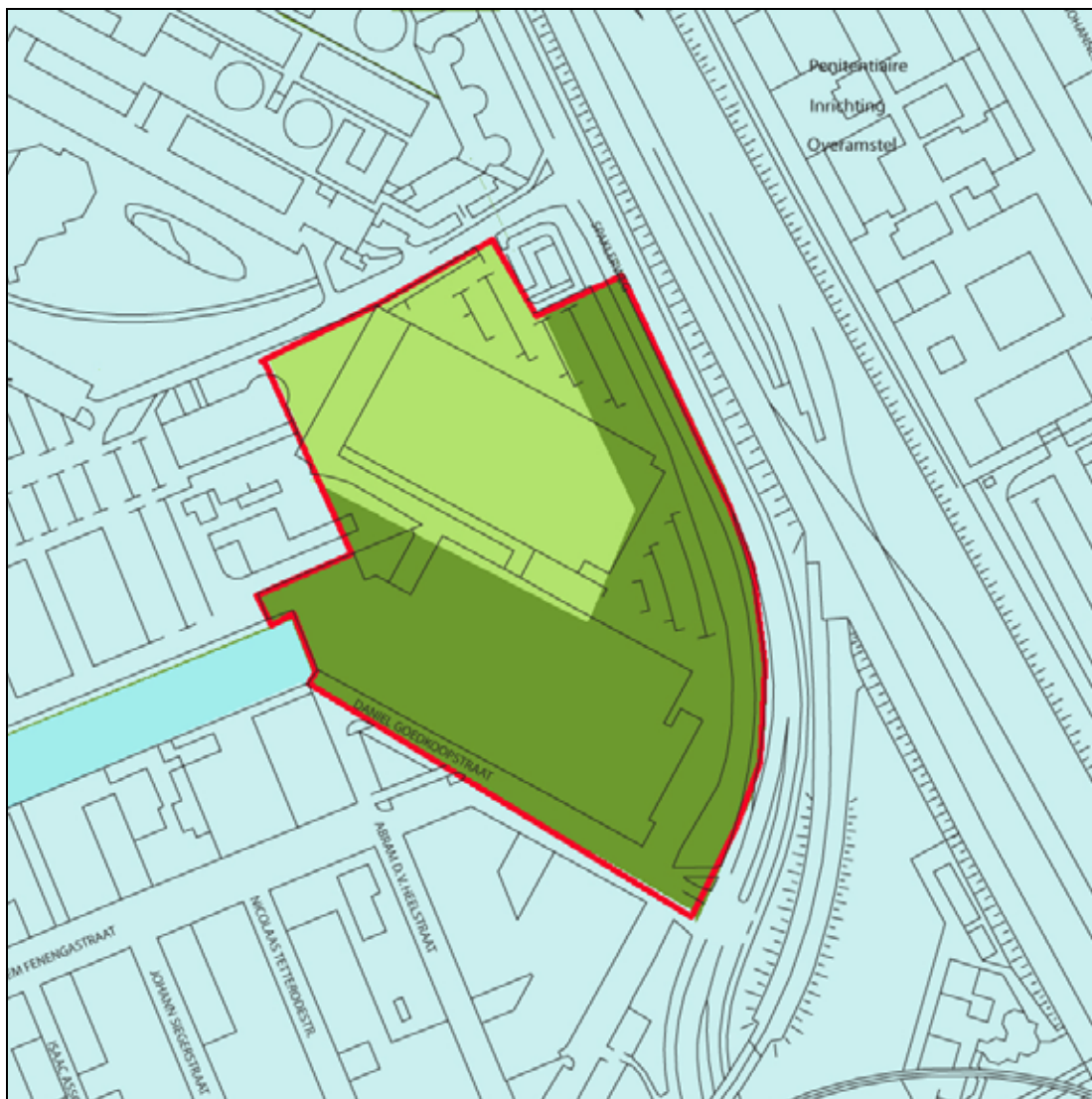
- > 50 m² en vanaf 0,0 meter onder maaiveld
- >50 m² en vanaf 2,00 meter onder maaiveld
- >500 m² en vanaf 0,0 meter onder maaiveld
- >500 m² en vanaf 2,00 meter onder maaiveld

Bijlage 3 Beleidskaart deelgebied 1c

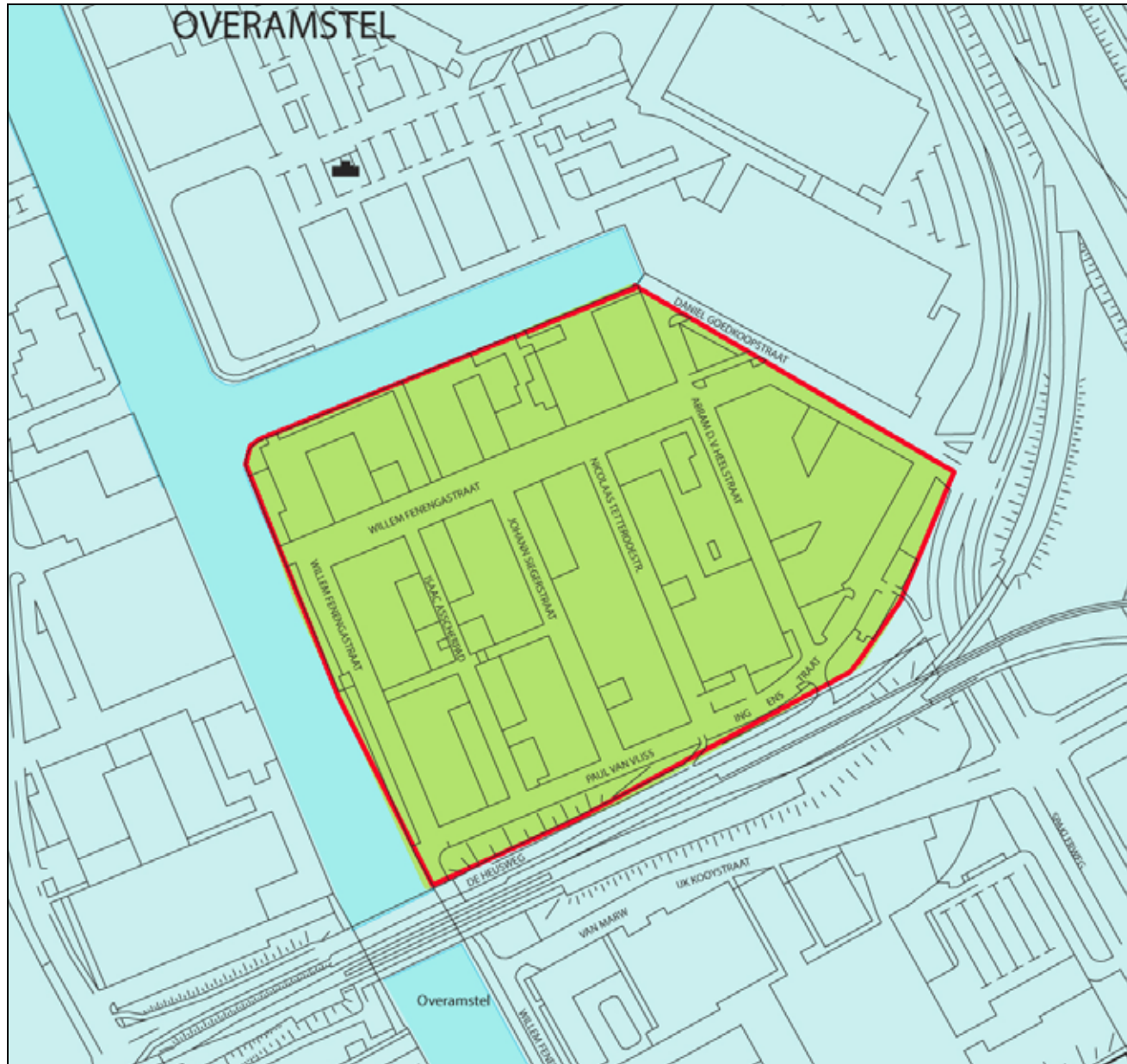
- > 50 m2 en vanaf 0,0 meter onder maaiveld
- >50 m2 en vanaf 2,00 meter onder maaiveld
- >500 m2 en vanaf 0,0 meter onder maaiveld
- >500 m2 en vanaf 2,00 meter onder maaiveld

Bijlage 4 Beleidskaart deelgebied 2

- >500 m2 en vanaf 0,0 meter onder maaiveld
- >500 m2 en vanaf 2,00 meter onder maaiveld

Bijlage 5 Beleidskaart deelgebied 3

 >500 m2 en vanaf 0,0 meter onder maaiveld

Bijlage 6 Beleidskaart deelgebied 4a

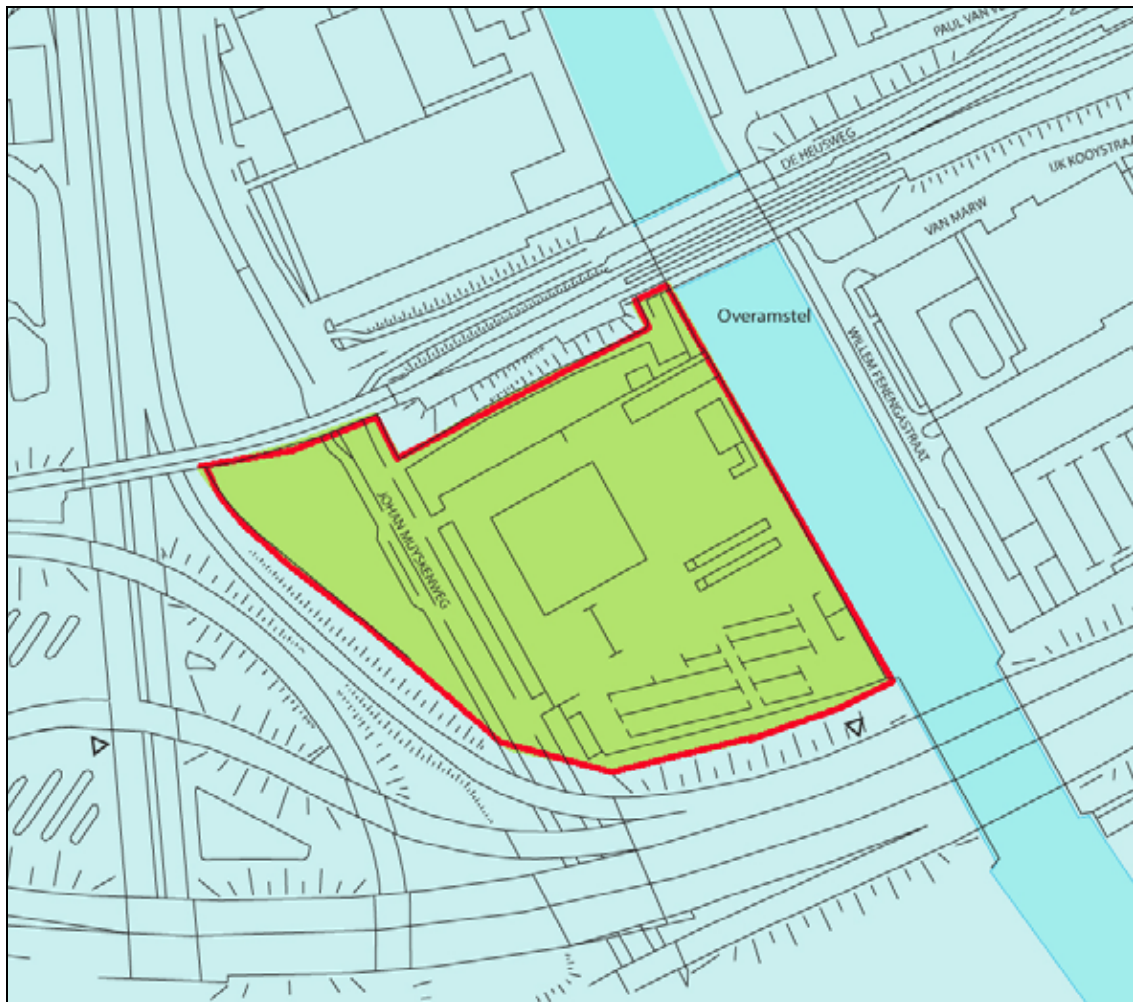
>50 m² en vanaf 2,00 meter onder maaiveld

Bijlage 7 Beleidskaart deelgebied 5

- >50 m² en vanaf 2,00 meter onder maaiveld
- >500 m² en vanaf 0,0 meter onder maaiveld
- >500 m² en vanaf 2,00 meter onder maaiveld

Bijlage 8 Beleidskaart deelgebied 6

 >500 m² en vanaf 0,0 meter onder maaiveld

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 51

Datum: 15 oktober 2007
Status: Definitief
Opdrachtgever:
Dienst Ruimtelijke Ordening
Postbus 2758
1000 CT Amsterdam
Contactpersoon: mevrouw R. van Bommel/Team JMZ
Redactie: J. Gawronski
Tekst: S. Schutter- Zijlstra, L. de Leeuw, J. Gawronski
Tekeningen: L. de Leeuw

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2007

Postbus 10718
1001 ES Amsterdam
020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

